

प्रश्न 1. उच्चारणं कुरुत- (उच्चारण कीजिए-)

अहम्	आवाम्	वयम्
माम्	आवाम्	अस्मान्
मम	आवयोः	अस्माकम्
त्वम्	युवाम्	यूयम्
त्वाम्	युवाम्	युष्मान्
तव	युवयोः	युष्माकम्

उत्तरम्- [नोट-इन सर्वनाम पदों का उच्चारण छात्र स्वयं करें एवं इनका अर्थ भी ज्ञात करें।]

प्रश्न 2. निर्देशानुसारं परिवर्तनं कुरुत-

(निर्देशानुसार परिवर्तन कीजिए-)

यथा-अहं पठामि।	-	(बहुवचने)	-	वयं पठामः।
(क) अहं नृत्यामि।	-	(बहुवचने)	-	_____
(ख) त्वं पठसि।	-	(बहुवचने)	-	_____
(ग) युवां क्रीडथः।	-	(एकवचने)	-	_____
(घ) आवां गच्छावः।	-	(बहुवचने)	-	_____
(ङ) अस्माकं पुस्तकानि।	-	(एकवचने)	-	_____
(च) तव गृहम्।	-	(द्विवचने)	-	_____

उत्तरम्- (क) अहं नृत्यामि।	(बहुवचने)	-	वयं नृत्यामः।
(ख) त्वं पठसि।	(बहुवचने)	-	यूयं पठथ।
(ग) युवां क्रीडथः।	(एकवचने)	-	त्वं क्रीडसि।
(घ) आवां गच्छावः।	(बहुवचने)	-	वयं गच्छामः।
(ङ) अस्माकं पुस्तकानि।	(एकवचने)	-	मम पुस्तकम्।
(च) तव गृहम्।	(द्विवचने)	-	युवयोः गृहम्।

प्रश्न 3. कोष्ठकात् उचितं शब्दं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत-

(कोष्ठक से उचित शब्द चुनकर रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए-)

(क) _____ पठामि। (वयम्/अहम्)
(ख) _____ गच्छथः। (युवाम्/यूयम्)
(ग) एतत् _____ पुस्तकम्। (माम्/मम)
(घ) _____ क्रीडनकानि। (युष्मान्/युष्माकम्)
(ङ) _____ छात्रे स्वः। (वयम्/आवाम्)
(च) एषा _____ लेखनी। (तव/त्वाम्)

उत्तरम्—(क) अहम् पठामि। (ख) युवाम् गच्छथः। (ग) एतत् मम पुस्तकम्।
(घ) युष्माकम् क्रीडनकानि। (ङ) आवाम् छात्रे स्वः। (च) एषा तव लेखनी।

प्रश्न 4. क्रियापदैः वाक्यानि पूरयत—
(क्रिया-पदों से वाक्य पूर्ण कीजिए—)

पठसि	धावामः	गच्छावः	क्रीडथः	लिखामि	पश्यथ
------	--------	---------	---------	--------	-------

यथा—अहं पठामि।

- (क) त्वं
(ख) आवां
(ग) यूयं
(घ) अहं
(ङ) युवां
(च) वयं

उत्तरम्—(क) त्वं पठसि।

(ग) यूयं पश्यथ।

(ङ) युवां क्रीडथः।

(ख) आवां गच्छावः।

(घ) अहं लिखामि।

(च) वयं धावामः।

प्रश्न 5. उचितपदैः वाक्यनिर्माणं कुरुत—
(उचित पदों के द्वारा वाक्य निर्माण कीजिए—)

मम	तव	आवयोः	युवयोः	अस्माकम्	युष्माकम्
----	----	-------	--------	----------	-----------

यथा—एषा मम पुस्तिका।

- (क) एतत् गृहम्।
(ख) मैत्री दृढा।
(ग) एषः विद्यालयः।
(घ) एषा अध्यापिका।
(ङ) भारतम् देशः।
(च) एतानि पुस्तकानि।

उत्तरम्—(क) एतत् मम गृहम्।

(ग) एषः आवयोः विद्यालयः।

(ङ) भारतम् अस्माकम् देशः।

(ख) तव मैत्री दृढा।

(घ) एषा युवयोः अध्यापिका।

(च) एतानि युष्माकम् पुस्तकानि।

प्रश्न 6. एकवचनपदस्य बहुवचनपदं, बहुवचनपदस्य एकवचनपदं च लिखत—

(एकवचनपद के स्थान पर बहुवचनपद तथा बहुवचनपद के स्थान पर एकवचनपद लिखिए—)

यथा— एषः	एते
(क) सः	
(ख) ताः	
(ग) एताः	
(घ) त्वम्	
(ङ) अस्माकम्	
(च) तव	
(छ) एतानि	

उत्तरम्—(क) सः -

(ख) ताः -

(ग) एताः -

ते

सा

एषा

(घ)	त्वम्	-	यूयम्
(ङ)	अस्माकम्	-	मम
(च)	तव	-	युष्माकम्
(छ)	एतानि	-	एतद्

प्रश्न 7. (क) वार्तालापे रिक्तस्थानानि पूरयत-

(वार्तालाप में रिक्त-स्थानों की पूर्ति कीजिए-)

यथा-प्रियंवदा	-	शकुन्तले! त्वं किं करोषि?
शकुन्तला	-	प्रियंवदे! नृत्यामि, किं करोषि?
प्रियंवदा	-	शकुन्तले! गायामि। किं न गायसि?
शकुन्तला	-	प्रियंवदे! न गायामि। तु नृत्यामि।
प्रियंवदा	-	शकुन्तले! किं माता नृत्यति।
शकुन्तला	-	आम्, माता अपि नृत्यति।
प्रियंवदा	-	साधु, चलावः।

उत्तरम्-

शकुन्तला	-	प्रियंवदे! अहं नृत्यामि, त्वं किं करोषि?
प्रियंवदा	-	शकुन्तले! अहं गायामि। किं त्वं न गायसि?
शकुन्तला	-	प्रियंवदे! अहं न गायामि। अहं तु नृत्यामि।
प्रियंवदा	-	शकुन्तले! किं तव माता नृत्यति।
शकुन्तला	-	आम्, मम माता अपि नृत्यति।
प्रियंवदा	-	साधु, आवां चलावः।

(ख) उपयुक्तेन अर्थेन सह योजयत-

(उपयुक्त अर्थ के साथ मेल कीजिए-)

शब्दः	अर्थः
सा	तुम दोनों का
तानि	तुम सब
अस्माकम्	मेरा
यूयम्	वह (स्त्रीलिङ्ग)
आवाम्	तुम्हारा
मम	वे (नपुंसकलिङ्ग)
युवयोः	हम दोनों
तव	हमारा

उत्तरम्-

शब्दः	अर्थः
सा	वह (स्त्रीलिङ्ग)
तानि	वे (नपुंसकलिङ्ग)
अस्माकम्	हमारा
यूयम्	तुम सब
आवाम्	हम दोनों
मम	मेरा
युवयोः	तुम दोनों का
तव	तुम्हारा

सरलार्थ—वृक्ष अपनी छाया रूपी बिस्तर को फैला कर लोगों का सत्कार करते हैं। अर्थात् वृक्ष लोगों को छाया प्रदान करते हैं, अतः वे अत्यन्त उपकारी हैं।

पठित-अवबोधनम्—

प्रश्नाः—

I. एकपदेन उत्तरत—

- (i) वृक्षाणां संस्तरणं का अस्ति?
- (ii) स्वच्छायया वृक्षाः किं कुर्वन्ति?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत—

वृक्षाः कथं सत्कारं कुर्वन्ति?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत—

(i) 'संस्तरणम्' इति पदस्य अर्थः कः?

(अ) बिस्तर	(ब) संस्मरण	(स) विस्मरण	(द) आवास

(ii) 'वृक्षाः' इति कर्तृपदस्य क्रियापदं किम्?

(अ) करोति	(ब) कुरुतः	(स) कुर्वन्ति	(द) करोमि

(iii) 'प्रसार्य' इति पदे कः उपसर्गः?

(अ) यत्	(ब) सृ	(स) आ	(द) प्र

(iv) 'अपकारम्' इत्यस्य विलोमपदं किम्?

(अ) प्रतिकारम्	(ब) सत्कारम्	(स) विरोधम्	(द) अपमानम्

उत्तराणि— I. (i) छाया।

(ii) सत्कारम्।

II. वृक्षाः स्वच्छायासंस्तरणं प्रसार्य सत्कारं कुर्वन्ति।

III. (i) (अ) बिस्तर।

(ii) (स) कुर्वन्ति।

(iii) (द) प्र।

(iv) (ब) सत्कारम्।